

РИСИ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ МОВОТВОРЧОСТІ У ПОЕЗІЇ В. ГЕДЕОНА*

У Національному музеї Прадо в Мадриді, столиці Іспанії, є напис: «Дбайливо ставтеся до того, що не розумієте, це може виявитися витвором мистецтва». Це твердження правдиве. У світі створено багато незбагнених мистецьких шедеврів, які викликають подив, здивування, захоплення чи незгоду, навіть обурення у глядачів, читачів чи простих спостерігачів.. Чи всі розуміються на картинах Пікассо?.. Кому до вподоби «Чорний квадрат» Малевича?.. Чому хвалять американського письменника Чарльза Буковскі, адже його манера письма і герої викликають своїми словами і вчинками іноді елементарну огиду?.. До речі, чому популярний Андрій Любка?.. Ганс Крістіан Андерсен, чийми казками захоплюється світ, був неграмотною людиною, однак сьогодні про це ніхто не згадує... Звичайно, іноді знання певної особистості може відважувати від визнання успіхів її творчості. Тому треба, щоб минув певний час, щоб оцінити зроблене, визнати талант і внесок автора у скарбницю не тільки літератури, а й культури загалом. Крім того, не будемо забувати і про PR-акції, до яких охоче вдаються сучасні творці, про інтернет, про соціальні мережі, де наші сучасники висловлюються радикально з будь-якого приводу. Однак є велика різниця між справжнім і вдаваним, між масовим і елітарним мистецтвом.

Максим Нестеле у публікації «Література еліт і мас» в «Українському тижні» від 19 березня 2017 року так характеризує поняття літератури еліт: «Література еліт — це література насолоди, яка, за французьким структуралістом Роланом Бартом, виникає лише тоді, коли ми стикаємося з чимось геть новим, відчуваючи розгубленість і дискомфорт. Така художня творчість часто експериментальна, змушує переглянути історичні, культурні та психологічні основи, і насолода від неї значною мірою полягає в тому, що цю насолоду не можна пояснити та висловити. Натомість масова література дає нам задоволення, що ґрунтується на повторенні й упізнанні готових схем, жанрів, дає змогу пограти за правилами, не пориваючи з культурними традиціями, проте й не даючи чогось якісно нового».

Узагалі, елітарна культура, на думку Веле Штильведа, вільного журналіста з «ХайВей», виступає як пошук і твердження особистісного начала. Вона складна, серйозна, вишукана, має новаторський характер. Її продукція розрахована на витончену й інтелектуальну еліту суспільства, спроможну зрозуміти й оцінити майстерність, віртуозність новаторського пошуку її творців.

Визнання поета після його смерті нас зовсім не влаштовує. Хоча наш світ влаштований дивно — геніїв не люблять за життя. У Ліни Костенко є фраза: «Поки геній стоїть, витираючи сльози, метушлива бездарність отари свої пасе». Не хотілось би, щоб

генії витирали сльози, поки їх оцінять... Несподівано для себе стикнулася з незвичною літературою, незвичною поезією, насиченою інтелектуально настільки, що потребує спеціальних знань, орієнтованою не на пересічного читача, який любить певні правила і схеми, а на такого, який цінує думку...

Отже, Віктор Гедеон. Фізик-теоретик, доцент УжНУ. На обкладинці його книжок (їх є 5, планується видання наступної книги, яка присвячена критиці; до речі, книги автора видані власним коштом) вказано: поет, прозаїк, критик-есеїст, теоретик поетики. Він є автором поетичного 16-томника «Метризація квініт» (про термінологію трохи пізніше). Гедеон — розробник квантово-інформаційного підходу в поезії, автор теорії квінтизму. Сфера його наукових інтересів: низьке енергетичне розсіяння атомних частинок, теорія квантової інформації, радіаційна біологія та медицина. Науковець має публікації в світових фахових журналах.

Перша його збірка поезій з 16-томника «Метризація квініт» вийшла у 2017 році і називається «Сонети». Для читачів тут є авторські підказки: *метризація* — впорядкування слів і синтагм у форматі *віршів*, аналог *віршування*; *квініти* — квантово-інформаційні *ікти* і *теги*. *Ікт* — ритмічний наголос у вірші, що фіксує його унікальну структуру — безвідносно до власного наголосу слів, що входять до складу вірша. *Тег* — (на IT-жаргоні) — маркер, лейбл, характерна словесна мітка деякого сенсу, змістовного продукту. Автор зазначає, що в результаті квантово-інформаційних процесів мислення, прояву емоцій, відчуттів і т.д. індивід отримує новий сенс, котрий кодується словами, зібраними в теги. Таким чином, упорядкування отриманих тегів у метрично вивірені віршовані конструкції — це і є «метризація квініт», тобто *віршування* (с.4).

Автор „МК” чітко розділяє мислення і мову, наголошуючи на їх взаємодії. Мислення відбувається на рівні концептів (*мислеформ*, за термінологією В.Г.). Вважаємо, з багатьох існуючих визначень концепта слід погодитись з визначенням концепта О.Кубряковою: це термін, який пояснює одиниці ментальних або психічних ресурсів нашої свідомості у тій інформаційній структурі, що відображає знання і досвід людини; це оперативна змістова одиниця пам'яті, ментального лексикону концептуальної частини мозку (*lingua mentalis*), всієї картини світу, відображеної у людській психіці. ... Термін *концепт* відповідає уявленню про ті смисли, якими людина оперує у процесі мислення і які відображають зміст досвіду і знання, результатів усієї людської діяльності, процесів пізнання світу у вигляді певних «квантів» знання [Кубрякова Е.С. Краткий словарь когнитивных терминов / Е.С.Кубрякова, В.З.Демьянков, Ю.Г.Панкрац, Л.Г.Лузина. М.: Изд-во МГУ, 1997. 197 с. С. 90].

Зауважимо також, що, на нашу думку, концепт формується готовими лексемами та фразео-

* Віктор Гедеон. Метризація квініт. Ч.1. Сонети. Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2017.128 с.

сполученнями, вільними словосполученнями, синтаксичними конструкціями, текстами й сукупністю текстів (див. праці таких дослідників, як Т.В. Матвеева, Т.В. Панченко, О.П.Фесенко). До речі, щодо термінів *поняття*, *концепт* та його *структури* варто звернутися до праць М.М.Полюжина. Та повернемось до нашого автора.

Роль поета, за В.Гедеоном, зводиться до активізації в своєму мозку мисленневих „картин”, тобто відображень реальних сутностей зовнішнього і внутрішнього світу, які знаходять своє втілення у відповідних концептах. Будучи введеними (за допомогою певних когнітивних процесів) у „мозковий процесор”, ці концепти накладаються і поєднуються найрізноманітнішим чином. Автор „МК” при цьому притримується думки, що мозковий процесор працює за квантово-інформаційними (КІ) законами і, таким чином, у процесорі водночас обробляються всі можливі квантові стани активованих концептів. Це забезпечує величезну варіативність у результатах отриманого продукту КІ-обчислення. Враховуючи те, що сутності базових концептів у мозку кожної особистості хоч трохи, та відрізняються, є сенс говорити про отримання в результаті КІ-обчислення „індивідуально - авторських концептів” (ІАК) – мислеформ.

Наступним кроком когнітивно-лінгвістичного процесу є надання отриманим ІАК певних лексичних форм (або квантово-інформаційних іктів і тегів – *квінт*, згідно з термінологією В.Г.). При цьому з неминучістю виникає колізія щодо різних можливих способів лексичного втілення отриманих ІАК: „промовлена думка є брехня” – ця давня теза як найкраще передає сутність проблеми, що виникає перед поетом у процесі творчості. Тобто мистецтво авторського мовлення полягає у знаходженні для отриманого ІАК адекватної словесної форми.

Щодо поезії, то отримані квінти потрібно ще певним чином «перформатувати» з «внутрішнього» (концептного) ритмічного представлення у «зовнішнє» — лексичне. Останнє якраз і відбувається в результаті процесу «метризації квінт», який і дав назву всьому 16-томнику В.Гедеона.

Виходячи з методології творчого підходу В. Гедеона, стають зрозумілими спостережувані нами при читанні „МК” мовотворчі явища. Оскільки в когнітивному (квантово-інформаційному, – В. Г.) процесі мислення та інтуїтивної діяльності беруть участь саме концепти, а не їх лексичні відповідники, то можна очікувати підвищеної частоти використання іменних частин мови (в основному це іменники) у тексті поетичних творів В.Гедеона. Це легко перевірити. У першій збірці сонетів, яка має підзаголовок «Крем’яна ода» (тут, без сумніву, вплив початкового варіанта «Грифельної оди» 1923 року О.Мандельштама), перший сонет налічує 41 іменникову лексему з 81 загалом ужитих:

До неба\ в сріблі й золоті зірок
Проліг узвіз крем’янистого шляху,
Під карбом ночі порох і пилок
Заклякли в сплаві захвату і жаху...

Прадавній брук \ надійністю прозоринь
На мигах збурює зіркова мова:
На плити \ різьбленого листа \ тинь
З дубів паде\ повз мить — позачасово.

Тим шляхом стільки всього в безмір йде —
Крізь тло невидимого й див завісу
Ця тиша — в ній *чинити* би дітей,
Нездатні були щоб до свар і *збісу*.

Відбитком вражень, \ поверх сенси, \ марю —
Від даного в чуття і думку \ раю.

Автор „МК” поділяє також базове положення акмеїстів (О. Мандельштам, А. Ахматова, М. Гумільов та ін.) щодо метафоричної (образної) природи кожного слова. Тому порівнювати, скажімо, дівчину з квіткою, а квітку з дівчиною, – чим так часто грішили символісти та метафористи, – немає жодного сенсу. Відповідно, в тексті „МК” практично відсутні прямі порівняння, однак багато метафор і метонімії, які ще чекають своїх дослідників.

Поезія В. Гедеона орієнтована в основному на „просунутого” читача. Тобто вона здебільшого доступна лише достатньо кваліфікованому „співрозмовнику”, і в цьому сенсі носить інтелектуально-елітарний характер. Долучаючись до оригінального світобачення автора-поета, читач повинен володіти витонченим відчуттям мови. Для порозуміння сенсу конкретного тексту та в процесі цього осягнення читач визначає і своє ставлення до мовного матеріалу, до самої мови. Якщо він знаходить відповідь на цікаві для нього питання у ліриці автора, то має місце явище резонансу індивідуальних інформаційних полів поета і адресата поетичного повідомлення.

У контексті сказаного зрозуміло, що використання автором концепції текстових асоціацій також надає різноманітні можливості й підходи до вивчення поетичних творів. Вона базується на виявленні текстових асоціативів ключових концептів, установленні їх асоціативно-сміслових полів. Усе це являє окремий напрям у рамках комунікативної стилістики тексту. Водночас, вказані питання прямо чи опосередковано пов’язані з проблематикою мовотворення.

Лексика поезії В. Гедеона поєднує високу, книжну частину і розмовні лексеми, терміни фізичні, математичні, філософські, сленг ІТ-шників, діалектні вирази та лексичні новотвори, демонструючи неймовірну космогонію буття, життя і смерті, вічності й миті. Автор створив свою метамову, він фіксує пульс часу без компліментів дійсності, тому його поезія має жорсткий характер, а метафори іноді шмагають свідомість... Відзначимо неймовірне багатство інертекстуальних елементів, цих засобів механізму культурної пам’яті, котра охоплює все в довоколишньому світі й знаходить вияв у синхронічному й діахронічному діалозі мистецьких та історичних явищ (Юлдашева Л.П. Заголовок та інтертекстуальні зв’язки твору / Філологічні науки. 2016. Вип.41. С.173–177). Однак, шануючи читача, поет подає пояснення до вжитих поетичних засобів: зна-

ходимо тут і тлумачення маловживаних і діалектних лексем, термінів фізики й математики, програмування, є й тлумачення цитат відомих учених – є тут і «глокая куздра...» Л.В.Щерби, і уривки зі «Слова о полку Ігоревім» чи з поезії О.Мандельштама, є багато пояснень до вжитих власних назв (поле роботи для ономастів)...

Він вільно володіє російською мовою – у 5-й збірці «Восьмивірші. Космогонія буття», що вийшла 2019 року, подає синхронні тексти водночас українською та російською мовами. Наприклад:

<p>Я витягну думку з хаосу, ледь зчеплену нитками сну. Поява звершитись не в змозі? – по скальпель і тишу сягну. Сітчатся під поглядом вени, – живого з німим боротьба... Й не знати, чиї гінкі гени знов доля тасує сліпа (с.7).</p>	<p>Я вытяну мысль из хаоса, скрепив ее нитями сна. Рождения срок под вопросом? – И скальпель берет тишина. Сетчатся под взглядами вены – немого с мгновенным борьба... Еще неизвестно чьи гены Вразброс тасовала судьба (с.71)</p>
--	---

В.Гедееву вдалося створити вражаючі переклади відомих російських митців — О. Мандельштама, Й. Бродського, у нього є міксти з М. Цветаєвої, С. Єсеніна, є переспіви з О. Пушкіна та А. Ахматової.

Зрозуміла річ, що задумані й уже видані збірки творилися протягом тривалого часу, коли російська мова ще не стала мовою агресора. Однак є речі, які, на нашу думку, прощати не слід, зокрема, маємо на увазі антиукраїнський вірш Й. Бродського, присвячений незалежності України. Метр високої по-

езії, геній, лауреат Нобелівської премії, дисидент, котрий, однак, несподівано заразився імперською пихою стосовно вибору українського народу. Авторство Бродського підтверджено відеозаписами, де він сам проголошує свій вірш, сповнений великоімперськими мотивами, дуже дивними в устах російського дисидента...

Щодо побажань, то деякі моменти потребують певної уваги і навіть повинні неодмінно виправлятися, зокрема вживання іменника *область* у значенні 'сфера, ділянка, галузь' (с.4). Вважаємо також дещо обтяжливими авторські позначення *переносу, ритмічних та змістових пауз*. Думаємо, уважний читач і сам зорієнтується при перенесенні незакінченого речення в інший рядок та встановленні сенсів прочитаного, крім того, українська пунктуація досить складна і, на думку багатьох мовознавців, потребує спрощення, адже, наприклад, у німецькій та англійській мовах пунктуація набагато простіша.

Вважаємо, що поетичні твори В.Гедеева – фізика і лірика – знайдуть свого вдячного читача, а філологи неодмінно скористаються опублікованими текстами для своїх досліджень. Автору побажаємо міцного здоров'я і натхнення.

Галина Вовченко,

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри української мови

Ужгородського національного університету;

<https://orcid.org/0000-0002-2873-2858>

УКРАЇНСЬКИЙ УРБАНОНІМІКОН ЗАКАРПАТТЯ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ОБЛИЧЧЯ РЕГІОНУ*

Урбанонімія – це система знакових мовних одиниць, які репрезентують історію та світоглядну позицію населення певного регіону. Майже усі власні назви не просто репрезентанти історії, вони самі є частиною історії як окремого індивіда, так і суспільства в цілому. Процес взаємодії пропріальної лексики і людини особливий. Добираючи власну назву, людина вкладає в неї певний символічний зміст, який має реалізувати мету будь-якого оніма – ідентифікувати об'єкт. Інтенсивність символічного наповнення або його відсутність формує концептосферу ономастичної одиниці, яка зі свого боку впливає згодом на різні покоління, закріплюється в пам'яті як зразок мови і культури певної епохи. Творення урбанонімів від початку спрямоване на сприйняття у суспільстві, тому ці власні назви привертають до себе неабияку увагу.

Природу і специфіку функціонування урбанонімів Закарпатської області детально розкрила Оксана Богданівна Негер у своїй монографії «Українська урбанонімія Закарпаття у ХХ – на початку ХХІ ст.». Проблема комплексного і системного аналізу урбанонімів Закарпаття, встановлення механізмів номінації та ступенів мотивації дотепер не була об'єктом дослідження мовознавців, тому праця Оксани Богданівни має незаперечну наукову новизну. Актуальність роботи – це обґрунтування та окреслення місця урбанонімів у системі топонімічних одиниць, визначення позамовних чинників становлення назв міських об'єктів Закарпаття, з'ясування їх регіональної специфіки.

Монографія О. Б. Негер «Українська урбанонімія Закарпаття у ХХ – на початку ХХІ ст.» – це об'ємне комплексне дослідження українського урбанонімікону Закарпатської області. Об'єктом аналізу дослідниці став топонімний простір міст і сіл Закарпаття протягом усього ХХ ст. та зміни у сис-

* Негер О. Б. Українська урбанонімія Закарпаття у ХХ – на початку ХХІ століття. Ужгород: РІК-У, 2018. 200 с.